

بدیع

تألیف

دکتر احمد رنجبر

انتشارات

۴۵۴

فهرست‌نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

رنجبر، احمد، ۱۳۲۰ -

بدیع / تألیف احمد رنجبر. -- تهران: اساطیر، ۱۳۸۵.

۱۴۴ ص. (انتشارات اساطیر، ۲۵۴)

ISBN 964-331-367-0

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیفا.

کتابنامه: ص. [۱۲۹] - ۱۳۳.

نمایه.

۱- بدیع. ۲- معانی و بیان. الف. عنوان

۸ ق ۰ / ۴۲

PIR ۳۳۶۱ / ۹ ع ۸

م ۸۴-۳۸۴۵۱

کتابخانه ملی ایران

آمارات نامبر

بدیع

تألیف: دکتر احمد رنجبر

چاپ اول: ۱۳۸۵

حروفچینی: نصیری

لیتوگرافی و چاپ: دیبا

تیراژ: ۲۲۰۰ نسخه

شابک: ۹۶۴-۳۳۱-۳۶۷-۰

حق چاپ محفوظ است.

نشانی: میدان فردوسی، اول ایرانشهر، ساختمان ۱۰

تلفن: ۸۸۳۰۱۴۸ ۸۸۳۰۱۴۷۳ ۸۸۸۲۱۴۷۳ نمایر: ۸۸۳۰۱۹۸۵

فهرست مطالب

مقدمه	۹
فصل اول	
کلیات	۱۱
فصل دوم	
انواع صنایع ادبی	
۱. جناس (تجنیس)	۲۰
۲. سجع	۲۵
۳. مذهب کلامی	۲۷
۴. طباق	۲۸
۵. اقتباس	۳۱
۶. عقد	۳۳
۷. مبالغه	۳۳
۸. اعنات (لزوم مالا یلزم)	۳۵
۹. مواردیه	۳۷
۱۰. مراعات النظیر	۳۸
۱۱. تجاهل العارف	۴۰
۱۲. استخدام	۴۱
۱۳. براعت استهلال	۴۲
۱۴. لَفّ و نشر	۴۴
۱۵. تضمین	۴۶
۱۶. ترصیع	۴۷
۱۷. موازنه	۴۸

۴۸	 ۱۸. عکس
۵۰	 ۱۹. تلمیح
۵۱	 ۲۰. تقسیم
۵۲	 ۲۱. تنسيق الصفات
۵۳	 ۲۲. مزاجت
۵۴	 ۲۳. جمع
۵۵	 ۲۴. تفريق
۵۵	 ۲۵. توريه
۶۰	 ۲۶. مقابله
۶۲	 پرسش‌های مربوط به آرایه‌های ادبی
۶۳	 پاسخ پرسش‌های مربوط به آرایه‌های ادبی

فصل سوم

دنباله آرایه‌های ادبی

۶۵	 ۲۷. تهكّم
۶۵	 ۲۸. ابداع
۶۷	 ۲۹. التفات
۶۸	 ۳۰. استنباع (مدح موجّه)
۷۰	 ۳۱. حسن طلب
۷۱	 ۳۲. قلب
۷۲	 ۳۳. حسن مطلع
۷۳	 ۳۴. حسن مقطع
۷۴	 ۳۵. حسن تخلّص
۷۶	 ۳۶. رد الصدر على العجز
۷۸	 ۳۷. رد العجز على الصدر
۷۸	 ۳۸. ردّ القافیه
۷۹	 ۳۹. ردالمطلع
۷۹	 ۴۰. موشّع
۸۰	 ۴۱. ملوّن
۸۱	 ۴۲. اعداد (سياقة الاعداد)

۸۱	۴۳. تمثیل (ارسال مثل)
۸۱	۴۴. رجوع
۸۲	۴۵. مدح شبیه به ذم
۸۴	۴۶. ذم شبیه به مدح
۸۵	۴۷. هزلی که از آن جذاراده شود
۸۵	۴۸. لفظ
۸۷	۴۹. تشریع
۸۸	۵۰. معما
۸۸	۵۱. پرسش و پاسخ
۸۹	۵۲. تشابه الاطراف
۹۰	۵۳. حسن تعلیل
۹۴	۵۴. جمع و تفریق
۹۵	۵۵. افتنان
۹۵	۵۶. ابهام تناسب
۹۶	۵۷. ابهام تضاد
۹۷	۵۸. توشیح
۹۸	۵۹. توجیه (ابهام)
۹۹	۶۰. استطراد
۱۰۰	۶۱. ارساد
۱۰۱	۶۲. ادماج
۱۰۲	۶۳. تفریع
۱۰۳	۶۴. قول به موجب
۱۰۴	۶۵. مشاکله
۱۰۵	۶۶. مقایرت
۱۰۵	۶۷. جمع و تقسیم
۱۰۷	۶۸. نفی چیزی با اثبات آن
۱۰۸	۶۹. جمع و تفریق و تقسیم
۱۰۹	۷۰. ائتلاف لفظ با معنی
۱۰۹	۷۱. سلب و ایجاب
۱۱۰	۷۲. تجرید

۷۳. تصحیف	۱۱۳
۷۴. ازدواج	۱۱۳
۷۵. تسمیط	۱۱۳
۷۶. تطریر	۱۱۴
۷۷. اکفاء	۱۱۵
۷۸. انسجام (سهولت)	۱۱۵
۷۹. مالایستحیل بالانعکاس	۱۱۵
۸۰. اثتلاف لفظ با لفظ	۱۱۵
۸۱. سرقاب ادبی	۱۱۶
۸۲. حل	۱۱۶
۸۳. اسلوب حکیم	۱۱۷
تمرین‌های مربوط به آرایه‌های ادبی	۱۲۱
پاسخ تمرین‌های آرایه‌های ادبی	۱۲۲
پرسش‌های پایانی علم بدیع	۱۲۵
پاسخ پرسش‌های پایانی علم بدیع	۱۲۷
فهرست منابع و مآخذ	۱۲۹
فهرست نام‌های کسان، پیامبران و ...	۱۳۴
فهرست نام‌جای‌ها	۱۳۶
فهرست نام قبیله‌ها	۱۳۶
فهرست نام کتاب‌ها و رساله‌ها	۱۳۶
فهرست نام سوره‌های قرآن	۱۳۷

مقدمه

می‌دانیم که خلق و ابداع و ایجاد زیبایی توأم با آفرینش است و «فتبارک الله احسن الخالقین» نمونه بارز این زیبایی و نشان‌دهنده جلوه و جمال حق است، روحیه به کمال رسیدن و زیبایی دوستی است که زندگی انسان را رونق و بها می‌بخشد.

در بین زیبایی‌ها آنچه زیباترین است زیبایی معنوی است و این زیبایی معنوی به گونه‌ای سحرآمیز در نوع بیان انسان که اشرف مخلوقات نام گرفته نهفته است و نتیجه این نوع بیان به صورت شعر یا نثر جلوه می‌کند.

جلوه‌های زیبایی شعر و نثر تحت عنوان بلاغت که مرکب از معانی و بیان و بدیع است توسط صاحب‌نظران در کتاب‌هایی به همین نام به همگان عرضه شده است، این بزرگان برای نشان دادن زیبایی‌های شعر و نثر شاهد مثال‌های زیادی از کتب گوناگون اعم از فارسی یا عربی نقل کرده‌اند که نمونه بارز این مآخذ و مراجع: قرآن مجید، نهج البلاغه، صحیفه سجاده، آثار شعرا و نویسندگان طراز اول عرب، و نیز از کتب معتبر فارسی، مانند: شاهنامه فردوسی، خمسه نظامی، دیوان حافظ و اشعار سعدی و مولوی و... است.

با اندکی دقت در آثار فوق و نظیر آنها به این نکته می‌توان پی برد که عبارات و جملات و حتی واژگان معجزه‌آسا و سحرگونه است تا آنجا که ارباب هنر و ادب را به شگفتی وامی‌دارد و در لطایف بیان و زیبایی‌های جمال عبارات این کتاب‌ها متحیر می‌سازد، چون این کتاب‌های ارزشمند بسیاری از حقایق و مسائل اجتماعی، سیاسی، علمی، اخلاقی و معارف ناب اسلامی را در نظم یا نثر به شیوه‌ای جالب همراه با دقایق و ظرایف ادبی به گوش جهانیان رسانده‌اند.

با توجه به این زیبایی و جمال آفرینی در نظم و نثر است که بیش از هزار سال بزرگان ادب را به بحث و بررسی در فصاحت و بلاغت دو زبان فارسی و عربی مشغول کرده است. البته طبیعی است که بحث‌های اولیه درباره هر علمی که باشد کامل نیست اما پایه‌ای است برای تکمیل آن‌ها.

مثلاً در اواخر قرن پنجم ه. ق. کتاب ترجمان البلاغه توسط محمد بن عمر الرادویانی

(نسخه خطی ۵۰۷ ه. ق. در دست است) تألیف می‌شود و در قرن ششم مورد استفاده رشیدالدین وطواط قرار می‌گیرد. رادویانی بسیاری از صنایع لفظی و معنوی را ذکر می‌کند و هر صنعتی را که می‌آورد پس از توضیح به ذکر شواهد متعدد از شاعران با ذکر نام آنان می‌پردازد که شیوه مطلوب و دلنشین است و رشیدالدین وطواط (م. ۵۷۳ ه. ق.) در کتاب *حدائق السحر و دقائق الشعر* مباحث مختلف بلاغی و محسنات لفظی و معنوی را می‌آورد که اگر چه نکاتی را از ترجمان‌البلاغه ذکر می‌کند و برخی از شاهد مثال‌های آن کتاب نقل می‌شود، اما نسبت به کتاب ترجمان‌البلاغه کاملتر است و کتابی بسیار پرارزش و مفید در این زمینه است، یا منحصراً در علم بدیع شاید بتوان اولین کتاب را «البدیع» عبدالله بن معتر (م. ۳۹۸) نام برد که فقط ۱۷ نوع از صنایع بدیعی را دربر داشته و بعداً توسط دیگر دانشمندان تکمیل گردیده است.

این مجموعه نیز که پیش روی خوانندگان عزیز قرار دارد یکی از علوم سه‌گانه بلاغی یعنی علم بدیع را شامل می‌شود و دو علم دیگر یعنی معانی و بیان متعاقباً در معرض دید علاقه‌مندان قرار خواهد گرفت.

در این کتاب تلاش بر این است که پس از بیان کلیاتی پیرامون علم بدیع، در فصول گوناگون صنایع بدیعی را با شرح چند مثال بیاوریم و ضمناً در صورت لزوم برای تمرین مطالب مورد مطالعه نمونه‌هایی آورده شود، تا دانشجویان عزیز بتوانند با حل تمرین‌ها آنچه را خوانده‌اند تکرار نمایند که ملکه ذهن آنان شود، امید است این کتاب بتواند به نوبه خود مفید برای دانشجویان و طالبان علم بدیع قرار گیرد. و علی الله الکرم الاعتماد وَاِلَيْهِ التَّفْوِیْضُ وَالِاسْتِنَادُ.

دکتر احمد رنجبر

۱۳۸۴